

УДК 330.14

Л. О. ЛІГОНЕНКО,
доктор економічних наук,
професор кафедри менеджменту
ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана"

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА: НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ОЦІНЮВАННЯ

Розкрито сучасне значення поняття "інтелектуальний капітал підприємства", визначено доцільність його оцінювання. Систематизовано та критично осмислено сучасні підходи до проведення оцінювання його величини. Відображено результати оцінювання інтелектуального потенціалу у вибірковій сукупності підприємств України: визначено наявність, величину і рівень формування інтелектуального капіталу. Запропоновано авторські підходи до переліку оціночних показників і процедури інтерпретації результатів оцінювання.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, методи оцінювання інтелектуального капіталу, результати оцінювання наявності, динаміки та рівня інтелектуального капіталу підприємств України.

L. O. LIGONENKO,
Professor, Doctor of Econ. Sci.,
Chair of Management at V. Het'man Kyiv National Economic University

INTELLECTUAL CAPITAL OF AN ENTERPRISE: SCIENTIFIC-METHODICAL PRINCIPLES AND THE RESULTS OF ESTIMATES

The contemporary meaning of the notion "enterprise's intellectual capital" is clarified, and the expediency of its estimation is determined. The modern approaches to the evaluation of its size are systematized and critically considered. The results of estimates of the intellectual capital at a selected collection of Ukraine's enterprises are presented: the presence, size, and level of formation of the intellectual capital are determined. Author's approaches to the enumeration of evaluating indicators and to the procedure of interpretation of the results of estimates are proposed.

Keywords: intellectual capital, methods of evaluation of the intellectual capital, results of estimates of the presence, dynamics, and level of the intellectual capital at Ukraine's enterprises.

Інтелектуалізація — це передумова відновлення зростання економіки України, забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на світовому ринку. Її індикатором є формування інтелектуального капіталу (ІК). Тільки таким шляхом українські підприємства в умовах економіки знань зможуть забезпечити свою життєздатність, сформувати стійкі конкурентні переваги.

Лігоненко Лариса Олександрівна (Ligonenko Larisa Oleksandrivna) — e-mail: larisa.ligonenko@gmail.com.

Проблематика сутності та структуризації ІК, його значення в сучасних умовах, а також теоретико-методологічні підходи до управління процесами його формування та використання дістали широке відображення в працях як закордонних, так і вітчизняних фахівців, зокрема: Е. Брукінга, Т.А. Стюарта, Й. Рууса, С. Пайка, Л. Фернстрема, Б.В. Саліхова, О.О. Стрижак, О.Б. Бутніка-Сіверського, О.В. Кендюхова, А.А. Чухна та багатьох інших. Кількість дослідників і розробників даної проблематики, враховуючи визнання ІК пріоритетним ресурсом розвитку, постійно зростає.

Термін “інтелектуальний капітал” з’явився на початку 90-х років ХХ ст. і в значався як сума всіх знань працівників підприємства, яка надає йому конкурентної переваги на ринку. При цьому під знаннями розуміють патенти, управлінські навички, технології, інформацію про клієнтів і постачальників, а також досвід. Пізніше у зв’язку з активізацією процесів інформатизації суспільства, перетворенням індустріальної економічної системи в постіндустріальну термін “інтелектуальний капітал” було уточнено, і світова наукова спільнота трактувала його вже більш розгорнуто: “Він охоплює знання, якими володіють працівники; електронну мережу, яка дозволяє корпорації реагувати на зміни ринкової ситуації швидше, ніж конкуренти; партнерство компанії та клієнта, яке дозволяє зміцнювати зв’язки між ними і залучати покупця” [1]. Усталеною [1–9] є структуризація ІК, яка передбачає виокремлення складових людського, організаційного та споживчого капіталу підприємства.

На фоні дедалі більшої невідповідності балансової та ринкової вартості підприємства визнано доцільним відображати інформацію про його розмір і структуру у фінансовій звітності [10]. Для цього запропоновано використовувати уточнений баланс активів і пасивів підприємства, в якому представлено нові види його капіталу (які збільшують вартість власного і довгострокового капіталів) та відповідних активів. Відображення нових складових активів (капіталу) підприємства у структурі його балансу дозволить змінити погляди на значимість інтелектуальних активів (капіталу), а їх вартісна оцінка сприятиме наближенню загальної вартості його активів до ринкової оцінки даного підприємства як суб’єкта бізнесу, зростанню інвестиційної привабливості підприємства.

Впровадження на підприємствах цілеспрямованого управління формуванням ІК – важливий процес. Отже, **метою статті** виступають систематизація та практична апробація методологічних засад оцінки вартості ІК, розробка авторських пропозицій щодо подальшого розвитку інструментарію оцінювання.

Методологія оцінки ІК підприємств (організацій, компаній) є достатньо розвинутою. Практично всі дослідники проблематики ІК [1–9] також приділяють увагу теоретико-методологічним засадам оцінки його величини. Так, один із засновників теорії інтелектуального капіталу, шведський економіст К.-Е. Свейбі, запропонував у своїй роботі більш як 25 методів оцінювання [11].

Незважаючи на величезну кількість відомих підходів, по суті, вони агрегуються у 4 великі групи: 1) методи ринкової капіталізації – Market Capitalization Methods (МСМ); 2) методи віддачі на активи – Return on Assets Methods (ROA); 3) методи прямого вимірювання ІК – Direct Intellectual Capital Methods (DIC); 4) методи експертної оцінки – Scorecard Methods (SC).

У таблиці 1 дано характеристику кожній групі методів з визначенням притаманних їм переваг і недоліків.

Характеристика існуючих підходів до оцінювання інтелектуального капіталу підприємства

Методи оцінювання	Сутність методу	Переваги	Недоліки
Методи ринкової капіталізації	Оцінюють вартість ІК як різницю між ринковою капіталізацією компанії (добуток ринкової вартості акцій і їх кількості) та вартістю власного капіталу за фінансовою звітністю	Обґрунтована фінансова оцінка, підкріплена реальними фактами купівлі-продажу акцій компанії. Перевага ринкової вартості цінних паперів над балансовою оцінкою підтверджує високу якість формування та використання ІК. Вона визнається інвесторами джерелом отримання високих поточних (дивідендів) та інвестиційних (доходів від перепродажу) прибутків	Обмежена можливість використання – тільки в разі наявності інформації про ринкову ціну акцій (за умови їх вільного обігу)
Методи віддачі на активи	В основі лежить порівняння прибутковості даного підприємства із середньоринковою прибутковістю аналогічного бізнесу. Обчислюється так: додатна різниця між фактичною та середньоринковою рентабельністю активів (ROA) множиться на вартість активів	Є можливість масового використання за рахунок інформаційної доступності та простоти обрахунку. Рекомендуються для оцінювання нематеріальних активів українських підприємств, що приватизуються	Можлива істотна похибка результатів оцінки за рахунок некоректного оцінювання середньої ринкової прибутковості
Методи прямого вимірювання ІК	Поелементне грошове оцінювання за спеціальними методиками окремих елементів ІК з подальшим агрегуванням отриманих результатів у грошову узагальнюючу оцінку	Враховують специфіку формування та використання окремих елементів ІК. Методичне забезпечення оцінювання окремих компонентів досить добре розроблено (наприклад, патенти, людський капітал)	Трудомісткість і недостатнє розроблення методичних прийомів оцінювання окремих елементів ІК

Закінчення таблиці

Методи експертної оцінки	Оцінювання як фінансових, так і нефінансових параметрів окремих елементів ІК з подальшим агрегуванням отриманих результатів методами рангів, балів тощо. Результатом є інтегральне негрошове оцінювання стану формування та якості використання ІК	Відрізняються оригінальними підходами до формування переліку оціночних показників, які розроблено в розрізі складових ІК, та способами узагальнення отриманих результатів. Запропоновані підходи дозволяють кожному підприємству самостійно розробити перелік оціночних показників та обрати спосіб їх узагальнення. Незважаючи на відсутність узагальнюючої фінансової оцінки, являють собою ефективний інструмент управління процесами формування та використання ІК у межах підприємства	Відсутність грошової оцінки; суб'єктивізм при формуванні узагальнюючого висновку щодо стану та ефективності використання ІК. Наявність безлічі варіантів підходу до оцінювання унеможлиблює проведення порівняльного аналізу і, отже, не дозволяє отримати оцінку своїх досягнень у порівнянні з підприємствами-аналогами, конкурентами, середньогалузевими тенденціями
--------------------------	--	---	---

Дослідницьке завдання даної статті – апробація на матеріалах фінансової звітності реальних підприємств України методологічних підходів до вартісної оцінки ІК з метою визначення його величини і частки в загальній вартості підприємств. Це зумовило використання в перебігу дослідження перших 2 груп методологічних прийомів: ринкової капіталізації (МСМ) та віддачі на активи (ROA), оскільки інші групи методологічних підходів не дозволяють отримати вартісну оцінку його величини.

З урахуванням вимог до інформаційного забезпечення цих методологічних підходів було сформовано вибірку з 22 підприємств України, які відповідають таким критеріям: 1) акції котируються на Українській фондовій біржі, інформація про рівень і динаміку цін на акції протягом 2011–2012 рр. є публічною (оприлюднена на сайті *); 2) фінансова звітність (№ 1 і № 2) та примітки до неї (розділи “Загальна інформація”, “Працівники”) за цей самий період також є у відкритому доступі **.

Дослідження проводилось у такій структурно-логічній послідовності:

- 1) оцінювання величини ІК за методом ринкової капіталізації;
- 2) оцінювання величини ІК за методом середньогалузевої рентабельності активів. Розрахунок такої рентабельності був здійснений на основі інформації, поданої в статистичному щорічнику “Діяльність суб’єктів господарювання” за 2011–2012 рр. ***. Вид економічної діяльності встановлювався як перший з переліку видів

* Компанія I-NVEST : Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://invest.net/analytics.html>.

** Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України : Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.smida.gov.ua.

*** Державна служба статистики України : Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

економічної діяльності, вказаних у розділі "Загальна інформація" оприлюдненої фінансової звітності;

3) визначення узгодженості результатів оцінки 2 методами та пошук методу, використання якого дає найбільш коректний результат;

4) інтерпретація результатів оцінювання наявності та величини ІК підприємств вибіркової сукупності;

5) формування висновків і рекомендацій для подальших досліджень.

Результати оцінки вартості ІК підприємств з вибіркової сукупності на основі використання 2 методологічних підходів за 2 роки (2011–2012 рр.) відображено в таблиці 2.

Таблиця 2

**Результати оцінювання величини інтелектуального капіталу
за двома методологічними підходами**

(млн. грн.)

Підприємства (ПАТ)	Шифри *	Результати оцінювання за методом			
		ринкової капіталізації (MCM)		віддачі на активи (ROA)	
		2011 р.	2012 р.	2011 р.	2012 р.
Алчевський коксохімічний завод	ALKZ	-478,58	-807,52	56,03	937,27
Алчевський металургійний комбінат	ALMK	3591,04	1803,85	614,91	-105,37
Авдіївський коксохімічний завод	AVDK	-3792,53	-4493,02	-74,11	232,74
Азовсталь	AZST	-14754,79	-14173,31	353,46	-10433,37
Центрэнерго	CEED	2406,23	943,50	-124,91	-34,88
Дніпровський металургійний комбінат	DMKD	1687,24	2851,56	-1456,10	-807,64
Дніпроенерго	DNEN	-2250,53	-4543,49	152,56	824,74
Донбасенерго	DOEN	-372,56	-495,37	-115,78	-16,82
Єнакіївський металургійний завод	ENMZ	-265,63	-405,77	-209,56	1758,01
Харцизький трубний завод	HRTR	1450,52	839,07	887,10	498,01
Крименерго	KREN	4283,95	1102,36	-12,39	-190,15
Крюківський вагонобудівний завод	KVBZ	2030,08	570,59	178,54	541,77
Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча	MMKI	-7341,06	-7581,05	-3981,33	-1678,02
Мотор Січ	MSICH	3277,16	1515,52	498,38	958,92
Інтерпайп Новомосковський трубний завод	NVTR	-2797,51	-2959,50	-210,65	71,25
Сумське машинобудівне НПО ім. Фрунзе	SMASH	-485,07	-790,25	-248,92	30,19
Концерн "Стірол"	STIR	176,32	528,40	-288,33	-1440,87
Укрнафта	UNAF	17129,51	-3525,15	2396,98	4420,51
Укртелеком	UTLM	2934,92	678,12	-152,12	-17,52
Ясинівський коксохімічний завод	YASK	-176,64	-1129,61	121,09	390,71
Західенерго	ZAEN	3932,71	1551,24	-19,99	-67,32

Закінчення таблиці

Енергопостачальна компанія “Житомиробленерго”	ZHEN	3588,12	69,73	-8,52	3,15
--	------	---------	-------	-------	------

* Наведено за [4].

Результати оцінки не збігаються: мають місце істотні розбіжності, які стосуються визнання як наявності ІК (додатного значення за результатами розрахунків), так і його динаміки (зростання чи зменшення).

Проведений кореляційний аналіз дозволив констатувати, що у 2011 р. коефіцієнт кореляції Пірсона, який визначає щільність зв'язку результатів оцінки за 2 методами, дорівнював 0,524. Тобто існує слабка кореляція (або нижня межа середньої кореляції) між результатами оцінки з використанням 2 методологічних підходів. У 2012 р. коефіцієнт кореляції суттєво знизився і становив усього 0,1059, що є свідченням дуже слабкої кореляції і, отже, повної розбіжності між результатами оцінки.

Для більш чіткої інтерпретації та розуміння отриманих результатів за кожним методологічним прийомом фахівцями-практиками розроблено шкалу оцінювання наявності та динаміки ІК (табл. 3), яка передбачає: 1) бальну оцінку (тобто здійснення оцінювання в балах); 2) лінгвістичне оцінювання (тобто змістовне мовне тлумачення даної ситуації); 3) присвоєння узагальнюючого індексу наявності та динаміки ІК на основі бальної оцінки за 2 об'єктами оцінювання.

Таблиця 3

Шкала оцінювання наявності та динаміки інтелектуального капіталу

Узагальнюючий індекс ІК	Наявність ІК		Динаміка ІК		Узагальнююча бальна оцінка наявності та динаміки ІК
	лінгвістичне оцінювання	бальна оцінка	лінгвістичне оцінювання	бальна оцінка	
A+	позитивна	3	зростає	2	5
A	позитивна	3	зменшується	1	4
N	негативна	1	зростає	2	3
N-	негативна	1	зменшується	1	2

Лінгвістичну шкалу ступеня узгодженості результатів оцінювання, які отримано на базі використання 2 методологічних підходів, подано в таблиці 4 з урахуванням різниці між оцінками в балах (бальна різниця).

Таблиця 4

**Шкала ступеня узгодженості результатів
оцінювання наявності та динаміки
інтелектуального капіталу**

Лінгвістичне оцінювання ступеня узгодженості	Різниця в бальній оцінці наявності та динаміки ІК
Повна неузгодженість	3
Часткова неузгодженість	2
Часткова узгодженість	1
Збігається повністю	0
Часткова узгодженість	-1
Часткова неузгодженість	-2
Повна неузгодженість	-3

Результати проведеної роботи з оцінювання наявності та динаміки ІК за 2 методологічними підходами, а також узгодженості їх результатів наведено в таблиці 5.

Таблиця 5

Визначення ступеня узгодженості результатів оцінювання вартості інтелектуального капіталу у вибірковій сукупності підприємств України

Шифри підприємств *	Бальна оцінка наявності та динаміки ІК методом ринкової капіталізації	Лінгвістичне оцінювання наявності та динаміки ІК методом ринкової капіталізації	Бальна оцінка наявності та динаміки ІК методом середньогалузевої прибутковості	Лінгвістичне оцінювання наявності та динаміки ІК методом середньогалузевої прибутковості	Бальна оцінка результатів узгодженості оцінок	Лінгвістичне оцінювання узгодженості
ALKZ	2	N-	5	A+	3	повна неузгодженість
ALMK	4	A	2	N-	-2	часткова неузгодженість
AVDK	2	N-	5	A+	3	повна неузгодженість
AZST	3	N	2	N-	-1	часткова неузгодженість
CEED	4	A	3	N	-1	часткова неузгодженість
DMKD	5	A+	3	N	-2	часткова неузгодженість
DNEN	2	N-	5	A+	3	повна неузгодженість
DOEN	2	N-	3	N	1	часткова неузгодженість
ENMZ	2	N-	5	A+	3	повна неузгодженість
HRTR	4	A	4	A	0	повна узгодженість
KREN	4	A	2	N-	-2	часткова неузгодженість
KVBZ	4	A	5	A+	1	часткова неузгодженість
MMKI	2	N-	3	N	1	часткова неузгодженість
MSICH	4	A	5	A+	1	часткова неузгодженість
NVTR	2	N-	5	A+	3	повна неузгодженість
SMASH	2	N-	5	A+	3	повна неузгодженість

Закінчення таблиці

STIR	5	A+	2	N-	-3	повна неузгодженість
UNAF	2	N-	5	A+	3	повна неузгодженість
UTLM	4	A	3	N	-1	часткова неузгодженість
YASK	2	N-	5	A+	3	повна неузгодженість
ZAEN	4	A	2	N-	-2	часткова неузгодженість
ZHEN	4	A	5	A+	1	часткова неузгодженість

* Наведено за [4].

Повна узгодженість результатів оцінювання є тільки по відношенню до одного підприємства (HRTR). Повну неузгодженість результатів оцінювання зафіксовано для 9 підприємств, що становить 40,9% вибіркової сукупності. По решті (12 підприємств, або 54,5%) має місце часткова неузгодженість результатів оцінювання, тобто стосовно або наявності, або динаміки ІК за період оцінювання.

Критично проаналізувавши результати, більш достовірною оцінкою для подальшої інтерпретації ми визнали ту, яку було отримано з використанням методу ринкової капіталізації. Такий висновок зумовлений тим, що статистична оцінка середньогалузевого рівня рентабельності повною мірою не може бути основою для розрахунку інтелектуальної вартості з двох причин:

1) через похибку обчислення даного показника за відповідним видом економічної діяльності, адже підприємства можуть займатися не тільки цим видом економічної діяльності;

2) через високу ймовірність штучного заниження розмірів чистого прибутку з метою податкової оптимізації.

Для оцінювання відносної величини формування ІК пропонується використовувати 2 показники, розрахунок яких базується на обчисленому значенні ІК.

1. Рівень інтелектуалізації активів (%), який являє собою частку ІК у складі активів та розраховується у такий спосіб:

$$PIA = \frac{\text{інтелектуальний капітал}}{\text{активи} + \text{інтелектуальний капітал}} \cdot 100\% \quad (1)$$

Цей аналітичний показник дозволяє оцінити відносну величину формування ІК порівняно з обсягом активів досліджених підприємств.

2. Коефіцієнт інтелектуального зростання власного капіталу (КІЗВК), який демонструє ступінь підвищення балансової оцінки власного капіталу підприємства за рахунок формування ІК. Його розрахунок здійснюється у такий спосіб:

$$KIZVK = \frac{\text{власний капітал за ринковою оцінкою (ринкова капіталізація)}}{\text{балансова оцінка власного капіталу}} \cdot 100\% \quad (2)$$

Цей аналітичний показник дозволяє оцінити відносну величину формування ІК порівняно з обсягом власного капіталу та є вагомим індикатором ефективності інвестування в оцінюване підприємство.

Рейтингове оцінювання розміру цих показників і динаміки їх зміни може бути проведено за шкалами оцінювання, запропонованими в таблицях 6 і 7.

Таблиця 6

Шкала оцінювання інтелектуалізації активів

Індексна оцінка	Частка ІК у складі активів	Динаміка частки ІК у складі активів
B+	вище середнього позитивного	зростає
B-	вище середнього позитивного	зменшується
M+	нижче середнього позитивного	зростає
M-	нижче середнього позитивного	зменшується
0+	від'ємне значення	зростає
0-	від'ємне значення	зменшується

Таблиця 7

Шкала оцінювання інтелектуального зростання власного капіталу

Індексна оцінка	Власний капітал за ринковим оцінюванням / власний капітал за балансовим оцінюванням	Динаміка співвідношення між ринковим та балансовими оцінками власного капіталу
C+	вище середнього	зростає
C-	вище середнього	зменшується
K	нижче середнього	зростає
K-	нижче середнього	зменшується

Результати кількісної та лінгвістичної оцінок відносної величини ІК у вибірковій сукупності підприємств України подано в таблиці 8.

Таблиця 8

Результати оцінювання наявності та відносної величини інтелектуального капіталу у вибірковій сукупності підприємств України

Шифри підприємств *	Рівні інтелектуалізації активів (%)		Коефіцієнти інтелектуального зростання власного капіталу		Лінгвістичне оцінювання		
	2011 р.	2012 р.	2011 р.	2012 р.	наявності та динаміки ІК	рівня інтелектуалізації активів	інтелектуального зростання власного капіталу
ALKZ	-10,26	-12,64	0,68	0,41	N-	0-	K-
ALMK	22,39	10,50	5,29	7,50	A	M-	C+
AVDK	-46,54	-77,90	0,35	0,17	N-	0-	C-
AZST	-80,42	-105,96	0,05	0,02	N	0-	C-
CEED	35,29	17,99	2,22	1,51	A	B-	C-
DMKD	11,61	16,74	8,45	-0,29	A+	M+	K-
DNEN	-106,02	-185,03	0,03	0,01	N-	0-	C-
DOEN	-14,77	-20,33	0,45	0,23	N-	0-	C-
ENMZ	-1,23	-1,64	0,01	0,00	N-	0-	C-

Закінчення таблиці

HRTR	27,58	18,27	2,11	1,69	A	B-	K-
KREN	74,10	37,46	30,70	2,13	A	B-	C-
KVBZ	52,79	18,68	2,50	1,32	A	B-	K-
MMKI	-56,51	-69,98	0,50	0,28	N-	0-	K-
MSICH	45,83	22,61	2,51	1,48	A	B-	C-
NVTR	-99,48	-116,06	0,10	0,03	N-	0-	C-
SMASH	-14,77	-26,76	0,59	0,20	N-	0-	C-
STIR	4,24	7,92	1,12	4,28	A+	M+	C+
UNAF	45,93	-12,39	2,92	0,79	N-	0-	C-
UTLM	21,71	6,92	1,45	1,13	A	M-	C-
YASK	-8,32	-84,44	0,82	0,20	N-	0-	C-
ZAEN	54,46	26,76	8,94	3,93	A	B-	C-
ZHEN	76,60	2,77	5,27	1,03	A	M-	C-

* Наведено за [4].

Аналіз отриманих результатів дозволяє констатувати, що тільки в 11 (50%) з 22 підприємств вибіркової сукупності ІК ідентифікується та є додатною величиною. На решті підприємств вартість ІК від'ємна внаслідок завищеної балансової оцінки власного капіталу (напевно, як результат завищеної вартості стартових або приватизованих основних засобів, низької якості фінансових вкладень) та (або) поточних і накопичених збитків за результатами господарювання. Тільки у двох підприємств – DMKD та STIR – величина ІК зростає.

Середній рівень інтелектуалізації активів становить 16,97%. Рівень інтелектуалізації активів вищий, ніж середній, зафіксовано в 6 підприємствах, а саме: SEED, HRTR, KREN, KVBZ, MSICH та ZAEN. При цьому ні на жодному з них зростання рівня інтелектуалізації активів не виявлено. Рівень інтелектуалізації нижчий від середнього і з тенденцією до зростання є характерним для 2 підприємств – DMKD та STIR. Звертає на себе увагу той факт, що ні на жодному з 11 підприємств, які мають від'ємне значення ІК, за період дослідження не вдалося досягти підвищення рівня інтелектуалізації активів.

Коефіцієнт інтелектуального зростання власного капіталу коливається від -0,29 для DMKD (внаслідок поточних збитків і від'ємного балансового значення власного капіталу, за підсумками діяльності у 2012 р.) до 7,5 для ALMK. У цілому по вибірковій сукупності середнє значення цього аналітичного показника становить 1,29, тобто за рахунок ІК ринкова вартість власного капіталу в середньому більша, ніж балансова, на 30%.

Крім ALMK, коефіцієнт інтелектуального зростання власного капіталу вищий за середній з тенденцією до зростання має STIR. Для 5 підприємств (22,7% вибіркової сукупності) – ALKZ, DMKD, HRTR, KVBZ, MMKI – коефіцієнт інтелектуального зростання власного капіталу є нижчим від середнього рівня та має негативну тенденцію до скорочення.

Аналіз наведених даних у розрізі кожного підприємства дозволяє отримати узагальнену інформацію щодо 3 найважливіших параметрів, які комплексно характеризують наявність, динаміку та відносну величину формування ІК. Зба-

лансоване відображення цих даних в офіційній інформації підприємств – емітентів цінних паперів слугуватиме підвищенню їх інвестиційної привабливості, оскільки власники та інвестори отримають відомості про абсолютну і відносну величину ІК. Результати оцінювання мають бути покладені в основу цілеспрямованих дій керівництва підприємств щодо формування (зростання) його обсягів у майбутньому.

Висновки

У XXI ст. ІК визнається пріоритетним видом капіталу підприємств, наявність якого є запорукою зростання їх життєздатності, конкурентоспроможності та ефективності господарювання. З огляду на це, у даній статті було систематизовано наявні та запропоновано авторські методологічні підходи до визначення величини, динаміки та рівня ІК. Проведену пілотну оцінку вартості ІК 22 публічних і ринково активних підприємств України було виконано з використанням методологічних підходів, визнаних світовою науковою спільнотою. Результат вказав на відсутність ІК у половини досліджених підприємств, існування тенденції до скорочення інтелектуалізації активів, низький рівень інтелектуального зростання на більшості досліджених підприємств.

Виявлене становище можна пояснити дією різних факторів: низьким рівнем розвитку та активності фондового ринку в Україні, епізодичним проведенням трансакцій при купівлі-продажу акцій, що зумовлює їх занижену (індивідуальну) оцінку; переоцінюванням вартості матеріальних видів активів (перш за все дебіторської заборгованості, запасів, фінансових активів) та ін.

Тож українським підприємствам необхідно сприйняти важливість моменту і взяти на озброєння накопичений інструментарій щодо формування ІК, впроваджувати експертні системи моніторингу стану та процесів його створення, цілеспрямовано впливати на найважливіші фактори його зростання.

Список використаної літератури

1. *Логачев В., Жернов Е.* "Интеллектуальный капитал" с позиции трудовой теории стоимости // *Экономист.* – 2006. – № 9. – С. 36–41.
2. *Кендюхов О.В.* Эффективное управление интеллектуальным капиталом : моногр. – Донецьк : Ін-т економіки пром-ті НАН України; ДонУЕП. – 2008. – 363 с.
3. *Николаева Ю.Р., Санталова М.С., Бунина Е.А.* Управление интеллектуальным капиталом предприятия : моногр. – Воронеж : Истоки, 2011. – 183 с.
4. *Салихов Б.В.* Интеллектуальный капитал организации: сущность, структура и основы управления. – М. : Издательско-торговая корпорация "Дашков и Ко", 2008. – 156 с.
5. *Стрижак О.О.* Интеллектуальный капитал как категория постиндустриального общества: основные подходы до визначення суті та змісту // *Проблеми науки.* – 2004. – № 3. – С. 28–35.
6. *Стюарт Т.А.* Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организации ; [пер. с англ.]. – М. : Поколение, 2007. – 368 с.
7. *Супрун В.А.* Интеллектуальный капитал: главный фактор конкурентоспособности экономики в XXI веке. – М. : Книжный дом "ЛИБРОКОМ", 2010. – 192 с.
8. *Руус Й., Пайк С., Фернстрем Л.* Интеллектуальный капитал: практика управления ; [пер. с англ.]. – СПб. : Высшая школа менеджмента, 2010. – 436 с.
9. *Чухно А.* Интеллектуальный капитал: сущность, формы і закономірності розвитку // *Економіка України.* – 2002. – № 11. – С. 48–55.

10. Абрамов Е.Г. Структура баланса организации с учетом ее интеллектуальных активов // Российское предпринимательство. – 2011. – № 3. – Вып. 2 (180). – С. 76–80 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.creativeconomy.ru/articles/11731/>.

11. Свейби К.-Е. Оценка стоимости нематериальных активов и интеллектуальной собственности. – М. : Интерреклама, 2003. – 352 с.

References

1. Logachev V., Zhernov E. “*Intellektual’nyi kapital*” s pozitsii trudovoi teorii stoimosti [“Intellectual capital” from the position of the labor theory of cost]. *Ekonomist – Economist*, 2006, No. 9, pp. 36–41 [in Russian].

2. Kendyukhov O.V. *Efektivne Upravlinnya Intellektual’nym Kapitalom* [Efficient Management of Intellectual Capital]. Donetsk, Inst. of Industr. Econ. of the NASU, DonUEP, 2008 [in Ukrainian].

3. Nikolaeva Yu.R., Santalova M.S., Bunina E.A. *Upravlenie Intellektual’nym Kapitalom Predpriyatiya* [Management of the Intellectual Capital of an Enterprise]. Voronezh, Istoki, 2011 [in Russian].

4. Salikhov B.V. *Intellektual’nyi Kapital Organizatsii: Sushchnost’, Struktura i Osnovy Upravleniya* [Intellectual Capital of an Organization: Essence, Structure, and Foundations of Management]. Moscow, “Dashkov i Ko”, 2008 [in Russian].

5. Stryzhak O.O. *Intellektual’nyi kapital yak kategoriya postindustrial’nogo suspil’stva: osnovni pidkhody do vyznachennya suti ta zmistu* [Intellectual capital as a category of the post-industrial society: main approaches to the determination of its essence and content]. *Problemy Nauky – Problems of Science*, 2004, No. 3, pp. 28–35 [in Ukrainian].

6. Stuart T.A. *Intellektual’nyi Kapital. Novyi Istochnik Bogatstva Organizatsii* [Intellectual Capital: New Wealth of Organizations]. Moscow, Pokolenie, 2007 [in Russian].

7. Suprun V.A. *Intellektual’nyi Kapital: Glavnyi Faktor Konkurentosposobnosti Ekonomiki v XXI Veke* [Intellectual Capital: The Main Factor of Competitiveness of the Economy in the XXI-st century]. Moscow, LIBROKOM, 2010 [in Russian].

8. Roos G., Pike S., Fernstrom L. *Intellektual’nyi Kapital: Praktika Upravleniya* [Managing Intellectual Capital in Practice]. St.-Petersburg, Vyssh. Shkola Menedzh., 2010 [in Russian].

9. Chukhno A. *Intellektual’nyi kapital: sutnist’, formy i zakonmirnosti rozvytku* [Intellectual capital: essence, forms, and regularities of its development]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2002, No. 11, pp. 48–55 [in Ukrainian].

10. Abramov E.G. *Struktura balansa organizatsii s uchetom ee intellektual’nykh aktivov* [Structure of the balance of an organization with regard for its intellectual aktivov]. *Rossiiskoe Predprinimatel’stvo – Russian Business*, 2011, No. 3, Iss. 2 (180), pp. 76–80, available at: <http://www.creativeconomy.ru/articles/11731/> [in Russian].

11. Sveiby K.-E. *Otsenka Stoimosti Nematerial’nykh Aktivov i Intellektual’noi Sobstvennosti* [The New Organizational Wealth: Managing and Measuring Knowledge-Based Assets]. Moscow, Interreklama, 2003 [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 10 квітня 2014 р.